

Običaji slovanski.

Spisal profesor Fran Hubad.

Zidanje novega dóma.

Kolike vrednosti je dom, tega ni treba razpravljati; mnogo rekov slovanskih nam kaže, kakó nesrečnega smatra národ onega, kateri nima svojega domovja. Zató nahajamo med Slovenci na kmetih sem ter tija še dobro ukoreninjeno staro navado, da sinovi ne razkosájo očetovega domú (posestva). Kdor prevzame posestvo očetovo, izplača bratom in sestram njih dél, vendar ostajajo še oni, kateri gredó po sveti, pa se ne poženijo ali ne pomozé, vedno v zvezi z domom, če tudi zakonite pravice nimajo do njega; zató bi pa našel le redko človeka na Slovenskem, kateri bi kot gospodar ne vzprijel vesel in rádosten svojih sorodnikov v svojo hišo, ko bi ti tudi ne imeli nikakove pravice in bi mu ne mogli plačevati z delom ali z novci.

Da je velike važnosti kraj, kamor postavijo ljudje svojo hišo, umeva se samó ob sebi. Zató so se ohranili še razni običaji, s katerimi posvečujejo Slovani mesto, izbrano za zidanje. Saj je bila nekđaj hiša, posebno ognjišče, žrtvenik bogovom vse zádruge. Ruski gospodar gre zatorej z gospodinjo skrivaje na odločeno mesto; petelinu odsekata glavo in ga zakopljeta tamo, kjer bode stal „prednji ugolj“. Drugod pa de-nejo na to mesto nekoliko drobnih novcev in ječmena, da bi imeli v novi hiši vedno dosta novca in kruha. Drugí dodévajo tem stvarém še nekoliko volne in kadfla, da bi Bog blagoslovil živino in ljudi. V Volynski guberniji devajo tija tudi kós kruha, solí in pest rží. Sól, kruh in rž ležé po eden ali po dva dni in ljudje opazujejo, ostane li na mestu, kakor so vse položili, ali polagajo na mesto, kjer bodo stali vógli, koscev kruha. Če ostane vse na mestu, je dobro znamenje, če ne, treba iskati drugega prostora. ¹⁾

¹⁾ A fanasjev, „Poetišeskija vozrenija Slavjanna prirodu“, II. str. 109, 110. Enskih običajev od drugih národov navaja R. Andree, „Ethnographische Parallelen und Vergleiche“ str. 24.

Da poskušajo ravno na vogléh, bode li mesto srečno ali ne, izvira od tod, ker zaznamovajo s tem obseg vsega hramú. „Prednji ugolj“ (prednji vógel) hiše, kjer zakopljeta ruski gospodar in gospodinja petelína, je velike važnosti tudi v hiši slovenskega kmeta. Tú stoji miza, okolo katere se zbira vsa družina k jedi, v kotu visi sv. razpelo, ob obeh stranéh visé podobe; v kotu za mizo je častno mesto. Tija posaja kmet gosta, katerega hoče častiti; tamo sedi gospodar, dôkler ne oddá gospodarstva svojemu sinu. Zató pravi národna pesen o gospodarji, kateri oddá gospodarstvo, da je šel „izza mize za peč v kot“.

Ravno takó časté to mesto drugi Slovani. Rusi ga imenujejo „boljšoje“ in „knjaženeckoje město“, tamo visé „ikone“, tija vtikajo posvečene vrbine mladike, obéšajo velikonočne píruhe, tú sem postavljajo o „koljadi“ „kutjo“ in „uzvaro“. Pred ikonam v kotu se klanjajo, stopivši v izbo. Zató ne sme leči nikdo takó, da bi molil noge v kot; to bi bilo greh, kakor pravijo. Tamo za podobami sedi, po ruskem poverju, duša umršega, dôkler ne pokopljejo trupla. ¹⁾

Ostanke enakega mišljenja nahajamo tudi v Slovencih, vsaj se spominam še dobro, da mi je pripovedovala mati še mamelemu otroku, naj ne ležim za mizo na klopi z nogami proti kotu.

Drugo mesto v izbi, kotu nasproti, je peč, na prostoru, kjer je stalo nekđaj ognjišče. Kolike važnosti je ogenj za človeško življenje, ni treba razpravljati. Zató so hranili stari naródi ogenj noč in dan na ognjiščí, ker je bilo tedaj jako težkó nabaviti si „živega ognja“. Gorje dómu, kjer bi ugasnil; še le če je pomrla vsa rodovina, smel je ugasniti. Iz istega vzroka nahajamo po grških in rimljanskih mestih „večni ogenj“, „ignis Vestae sempiternus“. Iz prva so si izbirali gotovo Vestalk le zaradi praktične potrebe, da bi imeli ognja vedno na gotovem mestu, kjer bi si ga mogel najti, kdor bi ga potreboval. Ali neizmerna važnost ognja prouzročila je takoj početkom, da so ga začeli častiti, postalo je zatorej ognjišče, kjer je tlél ogenj vedno pod pepelom, sredina vse družine, in večni ogenj v mestu sredina vse države. Jemali so zatorej ljudje, kateri so se preseljevali drugam, da si gradé nov dom, novo mesto, seboj ognja z domačega ognjišča. To so pa delali v prvo, da si prihranijo trud pri dobivanji novega ognja, in imeli so ob enem tudi znamenje zveze z domovino.

Zató nahajamo tudi v Slovanih večni ogenj po svetih logéh, v tempeljih; zató nahajamo še dan danes poslovic, katere nam svedóčijo, da so častili naši predniki ogenj, zató ga spoštujejo še danes. Ruska poslovica pravi: „Na pečké sidél, kirpičam

¹⁾ Afanasjev, *ibid.* str. 112.

(opeka) molilsja“. 1) Srbi pa govoré: „Ko nije vigjeo crkve (ali: ko oltara ne vide) i peći se klanja“. 2) Isti se zaklinjajo na ognjišča: „Tako mi se ognjište mojom krvlju neugasilo“, ali „tako mi se ognjište na krsno ime mojijem punjem neugasilo“ — „tako mi šljeme na ognjište nepanulo“. 3) Enako se zaklinja Črnogorec: „Tako mi se nezakamenila vsa tri sjemena i svaka sreća, i tako mi crni trnj po ognjištu ne rastao, nijesam dužan ni pare jedne“. 4)

Zató govoré po Hercegovini, Bosni, Črni gori, kadar delj zadržuga združno imenje, da temu in temu pripada „kuća i ognjište“. 5)

Kadar bi trebalo izreči, kar se ne spodobi, pravijo Malorusi: „Skazavī by, da peći u hati“. 6)

Po Slovenskem Štajerji vedejo nevesto najprej k ognjišči ali pod dimnik, na Českem pa veleva prazna vera, da mora vreči nevesta, stopivša v hišo svojega ženina, najprej tri lasé v peč, da se obrani otožnosti in čarovnice nimajo oblasti črez nje otroke. Ali se pa mora kloniti, kakor dekla, katera pride služiti, najpred pred ognjiščem, ali naj tudi pogleda z ženinom naprej v dimnik. 7)

Posebne važnosti je tudi prag. V Grkih je bil posvečen Hestiji, v Rimljanih pa Vesti. Litvani zakopljejo pri zidanji novega doma lesen križ pod prag; novo porojeno dete polaga oča po krstu za nekoliko časa na prag, kar imenujejo Rusi „osvjatiti rebenka (dete) čerezī porogū“. 8) Tujec stopivši črez prag, prihajal je v Slovanih v varstvo domačih bogov, ónkraj praga jenja moč penatov; zató pravi pòslovica v Permski guberniji: „Ty za porogū, a čortū poperēdū“. 9) Enako nanzanja v Slovencih „spoditi koga črez prag“ najhuje, kar se more zgoditi domačinu. Zató se ruski kmetje ne pozdravljajo črez prag, ne dajejo ničesar drug drugemu črezenj. Kdor se ne prekriža stopaje črez prag, onega zadene nesreča; po nekaterih vaséh še na izbin prag ne sme sestī i. t. d. 10) Tudi v Slovencih se ne spodobi govoriti črez prag.

1) Afanasjev, II. str. 29.

2) Vuk, „Srp. nár. poslovice“, 150.

3) Vuk, „Srp. nár. poslovice“, 305—9.

4) Bogišić, „Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena“ str. 558.

5) Bogišić, *ibid.* str. 337.

6) Afanasjev, II. str. 30, kjer se navaja mnogo svedčkov.

7) Grohmann, „Aberglauben aus Böhmen und Mähren“, str. 122.

8) Afanasjev, II. str. 114.

9) Afanasjev, II. str. 114.

Kadar vkladajo glavni kamen, treba paziti, kajti od njega zavisi trdnost vse zgrade in sreča stanovalcev. Zató nahajamo v raznih narodnih običaj ali vsaj misel, da se mora zazidati žival ali celó človek, da bode stal zid trdno. To je bil dar materi zemlji, da nosi breme, katero jej nakladajo ljudje. Kakor pripovedujejo Danci, zazidavali so pod oltar cerkve jagnje, da bi stala neporušljiva; na novo pokopališče zakopavali so pa pred pogrebom prvega mrtveca živega konja.¹⁾ Jagnje ali konj se kažeta časih v cerkvi ali na pokopališči in naznanjata, da bode kdo umrl. Pod druge zgrade zakopavali so pa prešiče in kokóši.

Ko so zidali v Halleju 1843. l. nov most, mislilo je ljudstvo v okolici, da morajo zazidati otroka v podlago. Ko so stavili grad Liebenstein, pravi turinška pripovedka, zazidali so otroka, katerega je prodála neusmiljena mati zidarjem. Otroku dali so zemljo v roko in so ga posadili v luknjo. V tem ko so delali zidarji, jelo je dete zemljo in govorilo: „Mamica, vidim te še!“ kesneje: „Mati, vidim te še nekoliko“; ko so pa zaprli luknjo zadnjim kamnom, čuli so še glas otrokov: „Mamica, ne vidim te več!“ Ravno takó pripovedujejo o zidu, kateri varuje grad Reichenfels. Tudi vánj so zazidali otroka; kamen moleč iz zidú, kaže še dan danes mesto, kakor pripovedujejo ljudje. Ko bi potegnil kdo ta kamen iz zidú, razrušil bi se grad hipoma. Kesneje, pripoveduje nekdo v Spielovem „Archivu“ (I. 160), zazidavali so pa namesto živega človeka samó prazno rakev.

Okolo Kopenhagna hoteli so napraviti násip, ali pogréal se je vedno. Zató vzemó mojstri malo, nedolžno deklétce, je posadé na stol stoječ na mizi, jej dadé igráč in jedí. Veselo si igralo in jelo je deklétce, dvanajst zidarjev je pa zidalo obok nad njo in násip se ni genil več.

Na Grškem mislijo še dan danes, da mora umreti človek, kateri gre prvi mimo mesta, kjer stavijo glavni kamen, tekem leta, zató zakoljejo zidarji na kamnu jagnje ali črnega petelína, kakor so zapodili v Frankfurtu petelína čez novozidan most. V Arti (Arta) zidalo je tisoč mojstrov nov most. Kar pa so dozidali po dnevi, padalo je po noči. Kar se začuje glas arhangeljev iz nebes: „Če ne zakopljete človeka, most ne bode stal; ali ne zakopajte ni sirote, ni tujca, ampak mojstrovo ženó“. Ko pride zatorej žena mojstrova gledat, kakó delajo, zlaže se mojster, da mu je pal prstan na podlago. Žena hoče pónj, a zidarji jo zazidajo. Umiraje proklela je žena vso zgrado, naj se trese kakor roža na veji.

Ravno takó pripoveduje Merlin v svoji zgodovini, da je hotel zidati kralj Vortigeru tvrden stolp; ali ta se je podíral,

¹⁾ Grimm, „Deutsche Myth.“ 4. izd. II. str. 704.

predno je bil gotov. Povpraša zatorej prorokov in ti mu odgovoré, da stolp ne bode stal, dôkler ne poškropí glavnega kamna s krvjó deteta, katero je porodila ženska, katerega pa ni zarodil mož. ¹⁾

Po Škociji je razširjena vera, da so omivali Pikti, katerim pripisujemo mnogo prahistoričnih zgrad, glavno kamenje s človeško krvjó; še legenda pripoveduje, da je dal zakopati sv. Kolumban svetega Orana živega v podlago svojega samostana, da bi umiril duhove, kateri so podirali po noči, kar so zidali zidarji po dnevi. ²⁾

Ko je podrla reka Nogat 1463. l. jéz in si kmetje niso vedeli pomagati, svétoval jim je nekdo, naj vržejo živega človeka v vódo in res, vpijanili so berača, ter ga pokopali na mestu.

Omenjal sem téh stvari, ostankov iz stare poganske dôbe, zato, da pokažem, kakó razširjena je ta misel še v olikanih naródih. Da zatorej nikdo ne smé delati slabih sklepov o Slovanih, v katerih nahajamo enaka poverja.

Rusi mislijo, da se zida hiša na glavo katerega izmed onih, ki bodo stanovali v njej, zato zakoljejo kako žival, jo zakopljejo in stavijo po tem še le podlago. Iz istega vzroka mislim, je razširjena tudi med Slovenci in Nemci vera, da skôro umre, kdor si sezida novo hišo. Drugod na Ruskem imenujejo tešárji, kadar udarijo prvikrat s sekiro, ime kake živali in menijo, da se posuší na to. Zató časté tudi delavce, da bi ne postavili hiše na gospodarjevo glavo. Bolgari pa menijo, da brez „talasama“ hiša ne stoji, zatorej skušajo zmeriti z nitjo senco mimo gredočega človeka in jo zazidajo. Tak človek umre skôro in se kaže po smrti kot duh po hiši. On je „talasam“. Če pa nečejo človeka, merijo senco kake živali. Tudi znajo si pomagati s tém, da pomažejo podlago s krvjó črnega petelína, črne kokoši ali jagnjeta. ³⁾

Na Slovenskem je znana malo ne povsod zidarska navada „ožnorati“. Če gre kdo mimo mesta, kjer zidajo zidarji novo poslopje, pride zidar z „žnoro“, z vrvico, s katero ravnajo zid, in ga ovije. Zató mora plačati pijače. Meni ni znano, zakaj se je razširila ta navada, mislim pa, da je to nekaka odkupnina. Gotovo bi se našel kdo, ki bi mogel povedati kaj natančnejšega o običajih pri zidanji.

Najlepša pripovedka slovanska o tem običaji je pa „zidanje Skadra“, pravi biser srbskega národnega pesništva. ⁴⁾

¹⁾ Glej o tú navedenih stvaréh Grimm, „D. M.“ II. str. 956 i. t. d.

²⁾ Tylor, „Anfänge der Cultur“ I. 104.

³⁾ Afanasjev, II. 83, 84.

⁴⁾ Vuk, „Srpske nár. pjesme“. II. str. 115.

Grad gradili so trije bratje rojeni, Mrljavčeviči, Vukašin kralj, Uglješa vojvoda in Mrljavčevič Gojko.

„Grad gradili Skadar na Bojani,
Grad gradili tri godine dana,
Tri godine sa trista majstora,
Ne mogoše temelj podignuti
A kamo li sagrađiti grada;
Što majstori za dan ga sagrađe,
To sve vila za noć obaljuje (razruši).“

Ko pa nastane četrto leto, vikne s planine vila:

„Ne muči se, Vukašine kralje,
Ne muči se i ne harēi (zapravlaj) blaga;
Ne mo'š, 'j kralje, temelj podignuti,
A kamo li sagrađiti grada,
Dok ne nagješ dva slična imena,
Dok ne nagješ Stojū i Stojana,
A oboje brata i sestricu,
Da zazigješ 'j kuliču temelja,
Tako će se temelj obdržati,
I tako ćeš sagrađiti grada!“

Na to pozove Vukašin kralj svojega slugo Desimira, mu dá šest tóvorov blagā, in ga pošlje po belem sveti, naj išče otrók, kakoršnih vila véleva, „ja li otmi, ja l' za blago kupi“.

Desimir se odpravi na pot; tri leta išče, ali Stojje in Stojana ne najde. Zató se vrne v Skadar na Bojano in poroča o svojem potovanji. Vukašin pa pokliče Rada nemimara (zidarskega mojstra), zbere tri stotine zidarjev in zopet začno zidati. Ali „kralje gradi, vila obaljuje“, še podlagi ne dá stati. Skôro se pa oglasi vila s planine:

„More, ēu li? Vukašine kralju!
Ne muči se i ne harēi blaga,
Ne mo'š, kralje, temelj podignuti,
A kamo li sagrađiti grada;
No eto ste tri brata rođena,
U svakoga ima vjerna ljuba (žena),
Čija sjutra na Bojanu dogje
I donese majstorima ručak,
Zigjite je kuli u temelja,
Tako će se temelj obdržati,
Tako ćete sagrađiti grada.“

Ko začuje to Vukašin, pozove svoja brata in jima pové, česa zahteva vila. Oba sta bila zadovoljna z uvétom in dogovoré se:

„Da ni jedan ljubi ne dokaže (pové)
Već na sreću da im ostavimo (pustimo)
Koja sjutra na Bojanu dogje.“

1) Namesto: mo'žēš.

2) Zazidaš.

Dajo si na to „Božju vjeru“ (obljubo) in odidejo spat. Ali kralj Vukašin „vjeru pogazio“ (prelomi obljubo) in pové svoji ženi, naj ne hodi drug dan zjutraj na Bojano, da bi je ne zazidali. Tudi Uglješa „vjeru pogazio“, le mladi Gojko ne reče ničesa svoji ženi. Zjutraj zgodaj pa odidejo bratje k zidarjem.

Ko pride čas, da nosijo ručak, bil je red, da ga nese kraljica (žena Vukašinova); ali ta gre k svoji jetrvi, ženi Uglješevi, in jej reče: „Ljuba moja, glava me boli, nesi ti kosilo zidarjem!“ Ta pa odgovori, da jo boli roka in jej svetuje, naj prosi Gojkovice (žene Gojkove). Ta ni vedela ničesa o nevarnosti; zato reče: „Rada te poslušam (ubogam) ali dete moje še ni okopano in platno je še neoprano.“ Kraljica vesela jej pa obljudi, da opere ona platno in da bode jetrva skopala dete.

Gojkovica vzame kosilo in ga nese zidarjem. Ko Mr-ljavčević zagleda Gojko, bilo mu je žal verne žene, žal deteta v zibeli, še le mesec dni starega; solzé se mu vderó raz lice. Ko ga zagleda žena, pride k njemu in ga vpraša tiho, kaj mu je, da toči solzé. Gojko jej pa odgovarja:

„Zlo je, moja vijernice ljubo!
Imao sam od zlata jabuku,
Pa mi danas pade u Bojanu,
Te je žalim, pregoret' ne mogu.“

(Po varijantu iste pesmi vzela je ena platno in je šla na belfišče, druga kôtel in je šla po vodé, ali nobene ni bilo domóv. Gojkovica mlada je pa ostala doma pri otroki. Ko je bil čas za kosilo, hotela ga je nesti Gojkovičina mati, ali hči nje velí, da bi bil velik greh pred Bogom in sramota pred ljudmi, ako bi starka morala nositi kosilo. Vzame zatorej jedi in je nese v Skadar).

Gojkovica tolaži svojega moža; nič še ne sumnja, kaj jej pretí. Nje djevera, Vukašin in Uglješa, jo pa vedeta takoj na mesto zidanja, zidarji stopijo okolo nje, da bi jo zazidali. Ona misli, da je samó šala. Uže jej je segal zid do kolena, toda ona se smeje še vedno; ko jej pa dozidajo do pasú, začne plakati in prositi:

„Ne dajte ne, ako Boga znate!
Uzidati mladu i zelenu.“

Ali djevera je še ne pogledata, zato se obrne k možu in mu svetuje, naj gré k nje materi, ona ima dosta blagá, in naj kupi roba ali robinjo, da jo zazidajo. A tudi to ne pomore nič; prosi zatorej Rada neimara:

„Bogom brate, Rade neimare!
Ostavi mi prozor na dojkama, . . .
Isturi mi moje b'jele dojke,
Kade dogje moj nejakí Jovo,
Kade dogje, da podoji dojke.“

Tej prošnji se Rada ni mogel ustavljati, on jej pusti okno za prsi, in pusti tudi okno za oči, da bi gledala Jovo, kadar bi ga donašali, naj ga doji. Ko jo zazidajo, prinesó dete v zibeli in dojila ga je teden dni. Po tem pa ni bilo več čuti nje glasú, a detetu je tekla hrana še vse leto. To pripoveduje pesem. Iz lukenj pa, katere so pustili za nje prsa, teče še dan danes neka bela mokrina, kakor vapno. Žené, katere nimajo mleka, ali jih prsi bolé, nosijo te reči domóv in je pijó z vodó za lék.

O mostu črez Drino v Višegradu pripovedujejo Srbi (Vuk, „Srp. nar. posl.“ str. 241), da ga je zidal nek bosanski vezir. Ko pa dovršijo zidarji most, pridere prvo noč voda, prinese seboj celih klad, jelk in boróvcev, ter podere zidanje. Na novo sezidajo zgrado, ali voda pridere v novič in jo podere. Ko zidajo v tretje, reče mojstru nekdo v snù, naj se postavi prvo noč pod most s sekiro v róci, kadar pridere voda in prinese klade, naj udari na nekaj (na kaj, Vuk né ve povedati) s sekiro in most bode stal. Mojster stori, kakor mu je bilo rečeno, udari s sekiro in začuje glas iz temine: „Osta! kako danas tako i do vijeka.“ Voda usahne in most obstóji.

Tú je uže izginila stara misel na potrebo darú pri zidanji. Med srbskim naródom pa vlada še vedno misel, da se ne more postaviti nobeno večé poslopje, če ne zazidajo vánje kakega deteta. Pa tudi odraščenci ne hodijo radi k zidanji, ker mislijo, da zazidajo lahko tudi otrokovo senco in da dete potem umre.¹⁾

V Boki imenujejo „sjenovita“ človeka, kateri je izgubil svojo senco in hodi po sveti brez sence, senca pa brez njega. V Grblju pa pripovedujejo, da so nekatera velika drevesa (bukve, hrasti) sjenoviti, t. j. da imajo tako silo v sebi, da umre ali pa boluje mnogo let, kdor jih poseka. Kadar se boji kdo, da je sjenovito drevó, katero je posekal, mora odsekati s sekiro, s katero je sekal drevó, živi kokoši glavo na štoru drevosovem; onda mu ni v kvaro nič, ako bi bilo drevó tudi sjenovito.

Enako pripovedujejo Rusi o Novemgorodu. Ko je opustošil Slavenesk, in je trebalo zidati novo mesto, razposlali so starejšine po starem običaju pred solnčnim vzhodom poslancev na vse strani s poveljem, naj ujamejo prvo živo stvar, katera jih sreča. Prvo jih sreča dete. Ujamejo ga in zazidajo v podlago tvrdnjavi, katero so imenovali zató Dětinec.²⁾

Enakih pripovedek nahajamo med Srbi še več; posebno o mostovih pravijo v mnogih krajih, da ne stojé tvrdno brez vzdanega človeka. Tudi po Slovenskem je znana šaliva pripovedka, da je obljubil nekdo hudiču dušo prvega človeka, ki pojde črez most, če mu ga sezida. Hudič dela vso noč v potu

¹⁾ Vuk, „Srp. nar. p.“ II. str. 124. — „Rječnik“ s. v. sjenovit.

²⁾ Afanasjev, II. str. 85; — Popov, „Slov. mythol.“ str. 25.

svojega obraza, ko je pa bil most gotov, in je mislil iti naročevalec dela čezenj, spusti petelina ali mačka črez most in opehari s tem hudiča za plačilo. Ravno takó razširjena je bila v srednjem veku in je še danes misel, da so delali malto za stare gradove, katerih razvaline stojé še dan danes, s človeško krvjó.

Da pa ni ravno treba zakopati človeka, videli smo úže v nekaterih slučajih, navésti jih pa hočem še nekoliko. Ko je zidal namestnik sultanov v Albaniji 1850. l. v Elbasanu nov most črez deróčo reko Arsen, zaklali so dvanajst ovác in so položili glave njih pod stebre.¹⁾ V muzeji za narodoslovje v Lipskem (Leipzig) kažejo mumijo necega mačka, katero so našli 1874. l. vzdano nad vratmi stolpa labških vrat v Akenu (Elbthorthurm), katera so zidali 1635. l. Leta 1877, meseca januarja so našli v podlagi takó imenovane hiše „Kunstpfeiferhaus“, zidane v 16. veku, ogródi zajéje in kurje jajce. Ravno takó so našli v podlagi stare hiše v Altenhagnu pri podiranji jajčjih lupín, in jajce vzdano v cerkev v Iserlohn u.²⁾ Tú je namestovalo zatorej jajce, podoba življenja, živo stvar.

Množico takih in enacih običajev pa nahajamo, ako obrnemo oči v druge dele sveta. Iz tega moramo sklepati, da je vodila ista misel človeštvo na nižjih stopinjah izobraženosti.

V Afriki n. p. v mestu Galam, zakopavali so pred velikimi mestnimi vrati dečka in deklétce, da bi si mesta sovražnik ne mogel osvojiti. Nek tyran v Bambari jih je pa dal zakopati kar več na enkrat. V velikem Galamu in v Jaribi so bile običajne take žrtve, kadar so zidali novo hišo ali novo vas. V Polyneziji čul je potnik Ellis o tem običaji; kot vzgled navaja, da so postavili veliki steber tempelja pri Mevi (Maeva) na truplo človeka.

Na otoku Borneo izkopali so Milanan-Dajaki zidaje veliko hišo globoko jamo za prvi steber. Steber so postavili takó, da je visel ravno nad jamo. Na to postavijo robinjo v jamo. Na enkrat prerežejo vrvi, katere so držale steber; ta pade na robinjo in jo stáre duhovom za žrtev. Drugi potnik, St. John, videl je isto v mileji obliki. Ko je postavil glavár rodú Quop-Dajakov pred svojim hramom steber, da bi privezoval zastavo zánj, déli so pišče v jamo, da ga je strl steber. V južni Aziji ohranili so tudi boljše izobraženi naródi ta običaj do novejših časov. Poročilo o Japanu iz 17. veka pripoveduje, da mislijo Japonci, da stoji zíd sezidan na truplu človeka, žrtvovávšega se prostovoljno, na veke, kodar so zatorej zidali velik zid, ponujal se je navadno kak suženj sam za podlago, in légel je v jamo, kjer ga je strlo kamenje. Ko so zidali pred dvajsetimi leti vrata v novem mestu Tavoy v Tenaserimu, položili

¹⁾ Hahn, „Albanesische Studien.“ I. 160.

²⁾ „Zeitschrift f. deutsche Mythol.“ III. 51 in R. Andree l. c.

so v vsako jamo, v katerih so stali potem stebri, zločinca, da bi varoval zgrade. Takó je pripovedoval potniku Masonu nekdo, ki je bil videl to na svoje oči. Poročila o človeku, pokopanem pod vratmi mesta Mandalay, o kraljici, utopljeni v Birmi, da bi jez držal, o junaku, katerega so pokopali pod tvrđjavo Thatung i. dr. niso izmišljene stvari, ampak resnica. Celó v angleški Indiji se je zgodilo enako. Ko je zidal rajah Sala Byne tvrđjavo Sialkot v Pandšabu, pogrezala se je podlaga necega bastijona. Zató vpraša proroka, kaj bi pomoglo. Ta mu odgovorí, da podlaga ne bode stala trdno, dôkler bi ne prefl na mestu krví sina edinorojenca. Zató je žrtvoval rajah edinega sina neke udove. ¹⁾

Iz rimske zgodovine je znano, da je bila zakopana na kapitolu človeška glava, namesto katere je postavil Numa Pompilij glavo čebule.

Ali bodi dosta tacih poročil; saj je uže jasno, da vlada ista misel malo ne po vsi zemlji. Naravno je, da se držé ljudje tudi posebnih običajev, kadar prihajajo na novoselje.

Na Ruskem nesejo seboj posebno ogenj. Mati gospodarjeva ali kaka druga starka zakuri peč v starem dômu in spravi vso žrjavico v „pečurko“, v jamo na pečni steni, in čaka pol dneva. Uže prej ima pripravljen čist lonec in bel robec. Ko stojí solnce ravno na poldan, spravi goreče ogljije v lonec, ga pokrije z robcem, odpre vrata, se obrne k „zadnjemu kotu“ (proti peči) in reče: „Milosti prosimí, děduška, kú namú na novoje žilje (dom)!“ Potem se odpravi z loncem na novi dom, kjer čakata gospodar in gospodinja „dēduško-domova“, ²⁾ s „hlēbom-soljo“ ³⁾ meď odprtimi vrati. Starka potrka na steber in poprosuje: „Rady-lí gostjamú?“ Gospodar pa odgovarja z globokim priklonom: „Milosti prosimí, děduška, na noveje město!“ Na to stopi starka v izbo; pred njo nese gospodar „hlēb-sol“, za njo pa gré gospodinja. Tamo postavi starka lonec na „zagnetko“, vzame robec z lonca in stresa rób v vsak vógel, kakor bi izpuščala „domovega“, končno pa strese žrjavico v „pečurko“. Lonec razbijejo in ga zakopljejo po noči pod „prednji vogál.“ ⁴⁾

Enako pripoveduje Vergil v „Eneidi“, da je priporočal Hektor, prikazavši se Eneju, naj varuje mestne „penate“, sam pa odnese „sveti ogenj“.

„Hen fuge, nate dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros: ruit alta a culmine Troia.
Sat patriae Priamoque datum; si Pergama dextra

¹⁾ Glej v téh stvaréh Tyler, „Anfänge der Cultur“, I. 106, 107. In R. Andree o. c., str. 20 slđ.

²⁾ Dēduška ali domova imenujejo duhá, varujočega dom.

³⁾ S kruhom in soljó.

⁴⁾ Afanasjev, II. 115.

Defendi possent, etiam haec defensa fuissent.
 Saera suosque tibi commendat Troia Penatis;
 Hos cape fatorum comites, his moenia quaere,
 Magna pererrato statues quae denique ponto.
 Sic ait et manibus vitas Vestamque potentem
 Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.“¹⁾

Če pa zaradi oddaljenosti novega domu ni mogoče prenesti ognja na novoselje, vzamejo Rusi seboj „kočergo“ (Ofenhacken — grebljo ali krevljo) ali druge attribute ognjišča. Takó delajo, pravi Afanasjev, preseljenci iz Smolenske v druge gubernije. Tudi v tem slučaju zvršujejo podobne obrede: Po noči, kadar stojé na nebu visoko „stožari“ (Plejade), vzame najstareji ud družine nenačet hleb, ga položi s poklonom na sredo starega dvora in prosi „děduško-domovega“, da bi prešel s „hlebom-soljó“ in z dovoljstvom na novo mesto.

V Permski guberniji gredó na nov dom po noči, ko odpojo prvi petelini. Stara gospodinja pokrije mizo in prinese nánjo „hléb-sol“. Gospodar užge svečo pred podobami (ikonami) in vsi molijo nekaj časa. Na to vzame ikono z „božnice“ in jo dene v nedro, gré k „golbcu“ (ograja v izbi pri peči, od koder drže vrata v „podpolje“, neko klet pod podom), odpre vrata v „podpolje“, se prikloni in govori: „Susěduško, bratanuško! pojdemú vü novyj domú; kakú žili vü staromú domě horošo²⁾ i blago, takú budemú žiti, i vü novomú; ty ljubi moj skotú i semejstvo!“ Na to vzame gospodar v roke petelina in kokoš, gospodinja „hléb-sol“ in „kvašnja“ (nučké, v katerih mesijo kruh), drugi iz družine pa druge stvari in se odpravijo na novi dom. Tamo spusti gospodar najprej petelina in kokoš v izbo in čaka, da bi zapel petelin na novem domu, na to stopi sam vanj, postavi „ikono“ na „božnico“, odpre „golbec“ in govori: „Prohodi — ka, susěduško, bratanuško“. Vsa družina se obrne potem proti prednjemu voglu in moli; po molitvi pa pogrne gospodinja mizo, dene „hléb-sol“ nánjo, zakuri peč in začne kuhati.³⁾

Enake običaje nahajamo tudi po drugih velikoruskih in beloruskih gubernijah: Stareji izmed družine pravi, v eni rōki ikono v drugi pa kos kruha drzaje: „Děduška-domovoj! prošu tvoju milosti sŭ nami na novežitje; primi našu hlěbú-solŭ, my tebě rady!“ V novozidano hišo nosijo najprej nenačet hleb in nekoliko solí ali moke z mešenim testom, petelína, kokoš in mačko. Kadar spuščajo mačko skozi vrata, pravijo: „Votŭ tebe, kozjainŭ, mochnatyj zvěri na bogatyj dvorŭ!“ Na to stopijo domačini v izbo in molijo pred ikono, pred katero gorí voščena sveča.⁴⁾

¹⁾ Vergil, „Aeneis“. II. 289—297.

²⁾ Dobro.

³⁾ Afanasjev, II. str. 117.

⁴⁾ Afanasjev, II. str. 117.

Enako vелеva národna vera češka, naj nosijo v novo lišo najprej kruha in kako sveto podobo, da bi prišel s tém božji blagoslov v lišo in bi družina ne trpela nikdar sile. ¹⁾

Če zapoje petelin na novem dómu skóro, pomenja to srečo in blagostanje. V Tverski guberniji prenočuje petelin prvo noč po preselitvi v izbi, da bi oznanjalo njegovo petje vedno nov dom.

Poleg omenjanih pomagál spoznavajo pa Rusi tudi na druge načine, bode li sreča na novem dómu. Gospodar ostane na pragu nove izbe in zakotá hleb kruha v sôbo. Če obleží hleb na spodnji skorji, kakor je ležal v peči, pomenja to srečo, če ne pa gorjé. Téh poverij omenja tudi sbornik prošlega veka, kateri pravi: „I vû novoselje idetû sù koškoju (z mačko) černoju i sù kuroju černymû, i rastvoritû kvašnju, i hlěby tri pokatitû i kako ljažetû na zemli.“

Dalje pripoveduje Afanasjev, katerega sledímo tú, da je običaj še danes, pošiljat znancem na novoselje kruha in solnico polno solí. Po Beloruskih gubernijah pa prinašajo gostje, kadar se praznuje novoselje, s seboj rží, ječmena in ovčje volne; zrno posipajo na stol, volno mečejo z drobnim novcem v peč. ²⁾

Končno naj omenjam še, kakó stavijo Čehi mejnike. Z leseno motiko izkopljejo četverovoglato jamo, natrosijo na dno lipovega ogljija, namešanega s pazdirjem in vapnom. Na to postavijo mejnik in ga pomažejo z vapnom vsega ali pa napravijo vsaj križ nánj. Končno se prijemajo za ušesa in se tepó z leskovimi šibami, da bi se ne pravdali potomci zaradi mej. ³⁾

Po slovenskih góricah na spodnjem Štajerskem mečejo na dno jame raztrte lonce ali razbito opeko, da bi se ne pogrézal kamen.

¹⁾ „Časopis musea království českého“, 1853, str. 472. — Grohmann, „Aberglauben“, str. 104, 234.

²⁾ Afanasjev, II. str. 119.

³⁾ Grohmann, „Aberglauben“, str. 231.